

BULLETIN

van de Historische kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versteviging van het contact tussen de historie-beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerleer land.

De Therme van Héële

*In 1940 woëte in Héële ouw moere entdek
 Ze woare van therme en dat gebuurt neet dek.
 Ze loge meters diek onger schtee en drek
 Doarum vuur de opgraving alle respek.
 Doa woëët gegrave en gezog.
 Romeinse dinger vong me genog:
 Geld, pöt, scherver, kralle en schpange,
 Alles woëët hat hin kan verlange
 Terra sigilata, geseerd en schoeën
 Dat goaf in der Rumertied a der toeën.
 Ach wenste dat i gen heng has,
 Da schpringt 't hat op va schpas
 Doa zuuste de kuns, doa zuuste glans
 Doa zuuste vrouluuj aan der dans;
 Ee wild verke kunt doa a gerenne;
 Inne man mit inne twiepoeët zal 't penne;
 Doa zuuste der jaeger, dae vingt op 't wild;
 Dao zuuste inne schwéédvechter, dae inne angere vilt;
 Doa zuuste lieëve, haze, knieng en hung,
 Inne circuswaagel mit schlingere en vrung;
 Doa rent ee hert in volle vaat,
 Doa is inne mienschekop mit inne baat
 In pöt en scherver zuut me de kultuur van 't volk,
 't Leeg schient durch ing duuster wolk.
 Mae wenste urges veul van hils,
 Veulste, daste ooch get der van zage wils.
 Doarum begin ich uver de therme
 Um de luuj doa ee bietje vuur op te werme.
 Die therme zint vuur Héële inne schat,
 Dae me veul te werm had igepakt.*

*Ze zitte noe onger zank en drek
 En dat is 't graad, dat is 't krek.
 Wat had me a get, wat me neet zuut,
 Dat is kalle taeye ing laeg buut.
 Dae zank en drek is vuur de therme neet good,
 Dat is, wie bij inne miensch te veul druk op 't blood.
 Dae druk op bögskes en fondamente
 Kost op der doer veul meute en veul sente.
 Der vraeme toeris, dae de therme wilt zieë
 Zoot ing kaal plaatsch en angesch nieks mieë.
 Och, leef luuj, makt uch neet koad
 't Zal vuurgedrage waede bij ministers en schoot.
 Went ier dan noa fieftig joar weer noa Héële komt,
 Dan schoot ier stil en kiekt verschtomd.
 Dan zeet ier, wat ier noe gaer had:
 Ee uverwelft en toegankelijk Romeins bad.*

J. LEUFKENS

We plaatsen deze ontboezeming, omdat ze blijk geeft van belangstelling voor de cultuur-historische schatten in Heerlens bodem, terwijl wij het daarin uitgedrukte verlangen naar openstelling der thermen van harte ondersteunen.

Redactie.

Het Hertogdom Limburg

DE naam hertogdom Limburg is gedragen door twee staatkundige vormingen, die in tijdsorde, grondgebied en staatkundige gesteldheid verschillen, en wel door het middeleeuwse hertogdom, dat van 1100 tot 1795 bestaan heeft, het gebied van het Land van Herve omvatte en een zelfstandig staatje was en door de tegenwoordige nederlandse provincie Limburg, die van 1839 tot 1902 hertogdom genoemd werd. De Histoire du Limbourg van Ernst handelt over het eerste, terwijl de Société Historique et Archologique dans le duché de Limbourg, de naam, waaronder het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap in Limburg werd opgericht, zich bezig houdt met het laatste.

Een hertog was bij de Germanen degene, die voor het „heer toog”, aan het hoofd van het leger liep, dus de aanvoerder. Elke stam had een hertog. Deze bleven hun plaats aan het hoofd van de stam innemen, toen de verschillende stammen onderworpen werden aan het gezag van de Frankische koningen. In het duitse rijk, dat voortgekomen is uit het Verdelingsverdrag van Verdun in 843 stonden onder de koning, naderhand keizer, de hertogen van Saksen, Franken, Beieren en Zwaben, de vier stammen, waaruit het duitse volk is samengesteld. Op de duur ging het verband van de hertogstitel met de stam verloren en werd het de aanduiding van de hoogste waardigheid onder de koning.

De hertogen van Limburg ontleenden, evenals de hertogen van Brabant, hun titel aan het hertogdom Lotharingen. Zij beschouwden zich beiden als opvolgers der hertogen van Neder-Lotharingen en hebben lange tijd strijd gevoerd over het bezit der waardigheid, welke strijd hiermee eindigde, dat beiden zich hertog noemden, ieder van zijn eigen graafschap.

Lotharingen is voortgekomen uit de verdeling van het rijk van Karel de Grote en wel uit de onderverdeling van het Middenrijk, na de dood van keizer Lotharius I, in 855. Daarbij kreeg zijn zoon Lotharius II het gebied tussen Rijn en Schelde van Bazel tot aan de Noordzee, dat de naam kreeg van koninkrijk Lotharingen. Na de dood van Lotharius II werd het een twistappel tussen Frankrijk en Duitsland. De laatste koning van Lotharingen was Swentibold of Sanderhoud, die in 900 bij Born sneuvelde en in de abijkerk van Susteren begraven is. In 925 kwam Lotharingen voor goed aan Duitsland. De keizer stelde er een hertog als bestuurder aan. Daardoor veranderde het koninkrijk Lotharingen in een hertogdom. De hertogen wilden echter zelfstandigheid en kwamen herhaaldelijk in opstand. Na deze onaangename ondervinding met wereldlijke hertogen droeg keizer Otto I het bestuur over Lotharingen op aan zijn broer Bruno, die aartsbisschop van Keulen was. Deze splitste het hertogdom in twee delen: Opper- en Neder-Lotharingen en stelde in beide delen een hertog aan. Onze streken behoorden tot Neder-Lotharingen, dat ongeveer het tegenwoordige Nederland en België en het Duitse Rijnland omvatte. Hier regeerden achtereenvolgens afstammelingen van Karel de Grote, Karel en Otto, met Maastricht als residentie. Met Otto stierf het geslacht van Karel de Grote in mannelijke lijn uit in 912. Hij werd in de crypte van St. Servaas bijgezet, alwaar zijn graf nog aanwezig is.

De hertogen, die na Otto aan het bestuur kwamen, waren niet meer dan keizerlijke ambtenaren, die afgezet konden worden. Bijna een eeuw lang hebben de graven uit het huis van Ardennen deze waardigheid bekleed. Ze waren de machtigste onder de grote heren van Neder-Lotharingen en traden op als vertegenwoordiger van het gezag in dat gebied. De laatste hertog uit dit geslacht was Godfried van Bouillon, de bekende aanvoerder van de Eerste Kruistocht. Hij stierf in 1100 in het Heilige Land. Omstreeks deze tijd voltrok zich in Neder-Lotharingen een grote verandering. Tijdens de Investituurstrijd tussen paus en keizer over de benoeming der bisschoppen, die duurde van 1075 tot 1122, waren de lokale heersers, de graven en baronnen zelfstandig geworden. Het gezag van de hertog ging daardoor achteruit en werd ten slotte een waardigheid zonder bestuursmacht buiten zijn erfelijk bezit.

De laatste episode van de Investituurstrijd speelde zich voornamelijk af in onze streken. Bisschop Otger van Luik was een der trouwste aanhangers van keizer Hendrik IV. Deze vond, toen zijn zoon zich aansloot bij zijn tegenstanders, een toevluchtsoord in Luik.

Na de dood van Godfried van Bouillon stelde keizer Hendrik IV tot hertog van Lotharingen aan Hendrik, graaf van Limburg, die in de strijd zijn zijde gekozen had. Zijn graafschap was maar klein (het omvatte ongeveer het Land van Herve) en zijn gezag als hertog eveneens. Hij heeft niet lang plezier van zijn waardigheid gehad.

Na de dood van keizer Hendrik IV, die in 1105 te Luik overleed, ontam zijn zoon en opvolger Hendrik V hem de waardigheid en benoemde tot hertog van Neder-Lotharingen Godfried, graaf van Leuven.

In 1128 ontam keizer Lotharius, de opvolger van Hendrik V, ook hem de waardigheid en schonk ze aan Walram, de zoon van de afgezette hertog Hendrik van Limburg.

De graaf van Limburg was dus weer hertog, maar Godfried van Leuven stoorde zich niet aan het keizerlijk besluit en bleef zich hertog noemen en om te tonen, dat hij de titel niet van de keizer had, noemde hij zich hertog van Brabant.

Ten einde de hertogstitel in de familie te houden volgde Walram het voorbeeld van Godfried en noemde zich hertog van Limburg. Daarmee verdween het hertogdom Neder-Lotharingen, dat als bestuurs eenheid al eerder opgehouden had te bestaan. De keizer benoemde geen hertogen meer. De hertogen van Limburg beschouwden zich evenals die van Brabant als opvolgers der hertogen van Neder-Lotharingen, zodat er in plaats van dat éne twee hertogdommen kwamen. Toen in 1288 na de slag bij Woeringen Limburg aan de hertog van Brabant was gekomen, noemde deze zich hertog van Lotharingen, Brabant en Limburg. Het hertogdom Limburg heeft bestaan tot 1795. In 1415 werd het met de landen van Valkenburg, 's-Hertogenrade en Dalhem verenigd tot de Landen van Overmaze met Limburg als zetel van het bestuur.

In de Franse tijd ging het hertogdom Limburg op in het Departement van de Ourthe. Na de val van Napoleon keerde de naam Limburg weer terug, maar nu als naam voor een provincie van het Koninkrijk der Nederlanden. Toen het nieuwe rijk in administratieve eenheden verdeeld werd, werd uit het departement van de Neder-Maas en een deel van dat van de Roer een provincie gevormd, die op voorstel van koning Willem I de naam van Limburg kreeg als herinnering aan het vroegere hertogdom en het grondgebied omvatte van het tegenwoordige nederlands en belgisch Limburg. Na de afscheiding van België werd bij het Eindverdrag in 1839 de provincie in tweeën gesplitst. Het aan Nederland verbleven deel werd met uitzondering van de vestingen Maastricht en Venlo tevens lid van de Duitse Bond, om deze schadeloos te stellen voor het verlies van de westelijke helft van Luxemburg, dat aan België kwam. Daar de Duitse Bond een federatie was van vorsten en vrije steden, werd Limburg tot hertogdom verheven met koning Willem I als hertog. Zo ontstond weer een hertogdom Limburg, dat een honderd km noordelijker reikte dan het oorspronkelijke. Dat men trots op die naam was, blijkt uit het feit, dat het in 1863 gestichte genootschap zich noemde Société Historique et Archéologique dans le duché de Limbourg. Ook prijkte op de stukken en bekendmakingen van het provinciale Bestuur de naam Hertogdom Limburg.

In 1867 hield de Duitse Bond op te bestaan en werd Limburg een gewone Nederlandse provincie, maar het bleef de titel van hertogdom dragen tot 1902, toen de Provinciale Staten besloten de aanduiding hertogdom te laten vervallen. Daardoor raakte een historische naam in onbruik, die steeds een goede klank gehad heeft.

J. J. JONGEN

TERRA SIGILLATA

in het oudheidkundig museum te Heerlen

Vorm: Dragendorff no. 29.

EEN mooi wandfragment van deze versierde kom, genoemd naar de eerste ontdekker van dit soort romeins aardewerk, H. Dragendorff, is hierbij weergegeven. De bodem draagt de stempel OF AQUITANI d.i. de naam van de pottenbakker, die het produkt fabriceerde en gewerkt heeft in de fabriek van La Graufesenque in Zuidgallië (Frankrijk) in de eerste eeuw na Chr.

De Terra Sigillata-fabrieken hebben vanaf de 1e tot de 5e eeuw na Chr. in geheel Gallië tot aan de Rijn toe hun vertakkingen gehad o.a. te La Graufesenque (Zuidgallië), Lezoux (Middengallië), Lavoye, Heiligenberg, Blickweiler, Eschweilerhof, Ittenweiler, Trier (allen Oostgallië) en Rheinzabern, elk met hun eigen bloeiperiode.

Het tegenwoordige Saargebied was, zoals men ziet, met Trier, Eschweilerhof bij St. Ingbert en Blickweiler sterk vertegenwoordigd en produkten uit deze streken hebben hun weg gevonden naar Coriovallum, hetgeen blijkt uit Terra Sigillata-fragmenten in de loop der jaren hier opgegraven. Hieraan zal waarschijnlijk de grote verkeersweg Trier—Coriovallum—Xanten niet geheel vreemd zijn. Terloops zij opgemerkt, dat ongeveer hetzelfde exemplaar van het fraai bronzen olielampje, dat de collectie van het Heerlens museum siert, ook te zien is in het schoolmuseum te Pachten b. Dillingen/Saar, hetgeen met de daar aanwezige Terra Sigillata contactpunten verraadt tussen deze streek en de onze.

Het aantal pottenbakkers, dat in de Terra Sigillata-industrie werkzaam was loopt in de duizenden. Er waren „zwerfers” bij, die de ene werkplaats verlieten om in de andere hun vak opnieuw voort te zetten, zodat dezelfde pottenbakker vaak in verschillende industriecentra voorkomt. Het aantal bekende vormen bedraagt ongeveer 80, waarvan Drag. 29 tot een der eerste behoort.

Een voornaam pottenbakkerscentrum was La Graufesenque. Hier werden in de 1e eeuw n. Chr. vele kommen van het model Drag. 29 gefabriceerd, die zich kenmerken door hun bolvormige vorm, veelal met knik in de wand. Daardoor ontstaan als vanzelf twee horizontale sierbanden, van elkaar gescheiden door een bies, tussen twee parelrijen. De rand staat hier schuin op de wand en helt naar buiten.

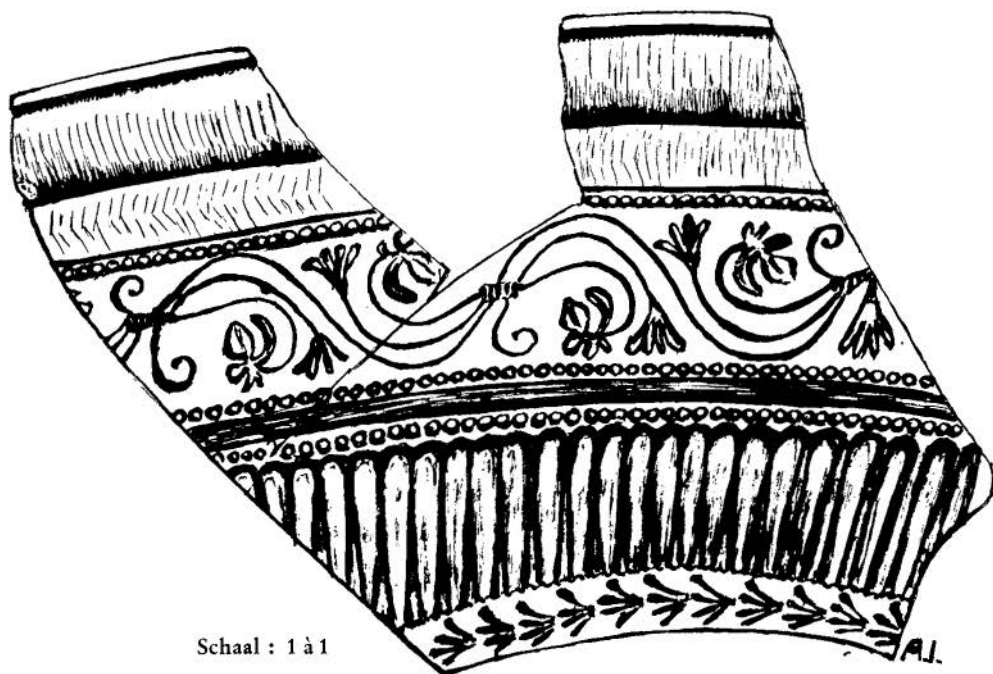
De versiering der bovenste fries bestaat uit een rankornament.

De benedenfries is feitelijk in twee vlakken verdeeld, waarvan het bovenste versierd wordt door godroens, begrensd door een zigzaglijn, waaronder een versieringskrans de z.g. „pectens”.

Deze laatste versiering als begrenzing van de wand werd ten tijde van Tiberius soms toegepast en ook in de hoge bloeiperiode van La Graufesenque.

Men onderscheidt n.l. in La Graufesenque waar de Terra Sigillata-industrie van ongeveer 25 n. Chr. tot begin der tweede eeuw geduurd heeft vier verschillende perioden. *)

1. Primitieve periode	— tijdens de regering v. Tiberius	(14-37 n. Chr.)
2. Hoge bloei periode	— Claudius—Nero	(37-68 n. Chr.)
3. Overgangperiode	— Vespasianus	(68-79 n. Chr.)
4. Vervalperiode	— Domitianus—Trajanus	(82-117 n. Chr.)

Schaal : 1 à 1

Het zou te ver voeren ieder periode voor zich te specificeren. Het produkt bereikt een hoogtepunt en gaat daarna achteruit. Alleen dient vermeld te worden, dat de hoge bloei periode, waarin de hier besproken kom Drag. 29 gefabriceerd werd, zich in haar productie kenmerkt door de volgende eigenschappen:

sierlijk decor; zeer mooi glanzend glazuur; scherf dun op de breuk; roodbruin aardewerk; hard gebrand.

Overwegend versieringen ontleend aan de plantenwereld. Weinig dieren en personen.

Van de pottenbakker Aquitanus, vorm Dragendorff no. 29, zijn in het Heerlens Museum twee fragmenten aanwezig met respectievelijk de stempel AQUITAN en OFAQUITANI (OF — OFFICINA — Werkplaats).

A. ULRICH

*) F. Hermet: La Graufesenque, deel I p. 182 par. 2.

Padre GUILHERME VAESSEN
† Padre JOAOZINHO VAESSEN
beide uit HOENSBROEK

(Vervolg van afl. 1, blz. 12)

V OOR beiden is de keus niet ontsproten aan een gril. Zij studeren ijverig. Op 30 juli 1892 doet Willem zijn intrede in het groot seminarie der Lazaristen, Rue de Sèvres te Parijs. Het is een harde school met aparte training voor de toekomst. Aldaar legt hij de eeuwige gelofte af op 1 augustus 1894 en na nadien wegens ziekte nog twee jaar als „prof” op Wernhoutsburg te fungeren, volgt op 4 juni 1898 zijn H. Priesterwijding in Parijs.

Bij deze wijding staat hij alleen. . . . d.w.z. van zijn familie is niemand aanwezig. Zelfs zijn broer Jan, die op 7 september 1896 in Parijs bij de Lazaristen de intrede doet, is er niet meer. Deze is reeds in 1897 als novice naar Brazilië vertrokken.

Dat alléén-zijn valt Willem hard. Zijn gedachten zijn ook ver weg en vertoeven in Hoensbroek bij zijn overleden ouders. Als zijn Generaal-overste hem beveelt om reeds op 17 juni 1898, dus binnen veertien dagen na zijn H. Wijding, naar de missie in Brazilië te vertrekken, peinst hij na over wat had kúnnen . . . doch ook weer niet kón zijn:

„Wat moet dat heerlijk zijn, de eerste H. Mis in zijn geboortedorp. Fanfare, vandedels, stoet van familieleden en vrienden, 't klokgelui, dezelfde klokken van doopsel en eerste H. Communie. Ik dacht aan dat alles. . . . maar voelde wel, dat het niet paste om aan te dringen, dat ik het „Fiat” moest uitspreken. Ik heb het gezegd met de edelmoedigheid der jeugd en de genaden der H. Wijding.”³⁾

Maar toch, welk een verlatenheid spreekt niet uit deze gedachte, zoals wij dat menselijker wijze zien. Heeft niet eenieder een vaderland. . . . een „Heimat”? Pater Willem Vaessen moet zich zijn echte vaderland ontzeggen. In de plaats daarvan trekt hij naar een nieuw land, naar een land hetwelk hij alleen nog maar kent uit missieverhalen. . . . uit hetgeen hem geleerd en onderwezen is tijdens de training in de Rue de Sèvres. De aarde waar hij zich zal bevinden heeft dezelfde hemel als die waar hij geboren is. . . . waar die hemel is, zal ook zijn vaderland zijn.

Of de training nodig geweest is?

Eerst na 35 jaren missiearbeid zet pater Willem zich op dringend verzoek van zijn oversten aan de schrijftafel, zeer tegen zijn zin en hij moet vechten en zich verzetten tegen ijdelheid:

„Het is vandaag Zondag. Rustdag volgens de wet des Heren. Rustdag. Dat wil zeggen, dat ik vanmorgen ben opgestaan om half vier, twee H.H. Missen heb gelezen, drie keer hebt gepreikt, twee keer katechismus gegeven en zeven doopjes heb toegediend.” (St. V. à P. 1934 blz. 124).

Dan komen wij en vragen: welke „weet” heeft de in het vaderland achtergeblevene omtrent het werk der missie? Denken wij na over wat te doen valt aan de andere zijden der zeeën? Men heeft hier zijn eigen werk, dat gericht is naar de gang van klok en seizoen en naar het weer. Op de boerderij gaat alles een vredige rustige gang. Van gejaagdheid en running komt men pas spreken als pater Vaessen zich na 35 jaar werken in de vreemde achter de schrijftafel neergezet voelt.

Als pater Willem als jong priester het missieland binnenstapt, heeft hij er geen idee van wat hij na ruim 39 jaar arbeid in die missie over anderen, evenals hij daar werkzaam, schrijven zal.

Dan toch luidt het, als hij schrijft over Mgr. Barrat, 72 jaar oude missionaris: dat men een woord als „rustend pastoor” in de missie nog niet heeft uitgevonden. Hij spiegelt zich verder aan een 80-jarige voorganger, die 50 jaar als missiepater „te paard” geleefd heeft en die met opgezwollen been in een ver afgelegen parochie het ambt van pastoor heeft waargenomen, terwijl een vreselijk besmettelijke ziekte de bewoners wegmaaide. Moest de visitator niet de last geven om die pater daar weg te hálén: . . . bevreesd als deze was, dat die pater daar van allen verlaten sterven zou? Hij schrijft dan:

„Men vraagt zich werkelijk wel eens af uit welk staal, op welk aambeeld en met wat voor mokers men zulke missionarissen smeedde in vroeger tijden.” (St. V. à P. 1938 blz. 91)

Over het hoofd van deze 80-jarige wuift pater Willem Vaessen alle lof voor zich zelf als een zeepbel weg. Maar het zijn zijn eigen woorden „in vroeger tijden” die nu voor óns klinken, nu zijn werkzaamheden in de missie ons bekend zijn en nu wij alle spiegelingen en consequenties daarvan kunnen overzien. Zij zijn het begrip waardoor wij ons verplicht achten over hém te schrijven.

Blijkt hij niet iemand te zijn wiens karakter en ijver voor de missie geseed zijn als staal op een even hard aambeeld en met de zwaarste mokers?

En welke eenvoud spreekt niet uit deze . . . zijn ontboezeming:

„Ik vergeet bij mijn gebed nooit de drie weesgegroetjes. Vijftig jaar geleden drukte mijn goede moeder, een kind van Maria, mij op het hart die toch nooit over te slaan.” (St. V. à P. 1938 blz. 120)

Wij zullen pater Willem Vaessen in het hierna volgende hier en daar en met grote passen en afstanden op zijn missieweg volgen.

Het heet bij onze pater (St. V. à P. 1934 blz. 124):

„Ik bedenk, dat ik over enkele dagen zestig jaren zal tellen en dat het vijf en dertig jaren geleden is, dat ik op de Braziliaanse kust voor het eerst aan wal stapte en dat ik nu stilletjes aan ook de kust van het eeuwige rijk nader.”

Op de Braziliaanse kust . . . dat is Rio de Janeiro 1898 na het vertrek uit Parijs . . . via Bordeaux, Dax, Pouy. Waarom anders deze pleisterplaats

dan om in dit genadeoord, in het „kleine eerbiedwaardige” geboortehuisje van de H. Vincentius de H. Mis te lezen?

Het is om een gelofte gestand te doen — om kracht te putten aan de bron . . om hulp om een ijverig navolger te worden: „Vader der missionarissen, zegen ons”. Dan bezoekt pater Willem Lourdes en op 17 juni 1898 vertrekt de boot uit Bordeaux, op de feestdag van het H. Hart. Het is de „La Plata”, zich statig voortbewegend over de zee. De reis gaat via Afrika en Pernambuco.

In Rio de Janeiro ontmoet hij zijn broer Jan in het seminarie van Rio Comprido. Zij genieten van elkanders weerzien en krijgen toestemming voor tochten door de prachtige omgeving der stad, om te genieten van haar grandioze panorama's en van de toverachtige avondverlichtingen.

In Petropolis hoog boven Rio in de bergen zal pater Willem voor aanpassing aan het klimaat en voor het aanleren van de portugese taal een tijdlang moeten verblijven.

Eén geluk heeft hij: zijn broer Jan en hij worden beiden geplaatst in de staat Ceará in het uiterste noorden van Brazilië en ze vertrekken samen: via Pernambuco, Parahyba, Natal, kaap St. Roque naar Fortaleza, de hoofdstad van Ceará. Willem zal er missionaris zijn en tegelijk professor aan het seminarie.

„Hier zal het zijn, hier aan het strand van deze zee, dat ik het grootste deel van mijn leven zal moeten leven, en wie weet . . . misschien mijn laatste slaap zal slapen.” (St. V. à P. 1934 blz. 189)

Jan is intussen op 8 september 1898 in Rio de Janeiro geprofest en voleindigt zijn priesterstudie op het seminarie in Fortaleza. Willem is dus een van zijn professoren.

Als pater Willem na twee jaar de portugese taal machtig is, wordt hem het seminarie te eng. Zijn enigst doel is: een nuttig predikant te worden en hij maakt daartoe in de portugese taal kleine preekjes. Deze laat hij verbeteren en hij leert ze grondig van buiten. Dan trekt hij er op uit.

De eerste missie is op een fazenda, een boerderij hoog op 'n berg. Ze duurt veertien dagen en daarna volgt zijn benoeming als rondtrekkend missionaris met standplaats Bahia (1901). Dat wordt een reizen en een trekken: „euntes ergo docete”.

Dat worden twee jaren van moeizame reizen, te voet en te paard met niets anders dan preken, biechthoren, mislezen, uitreiken communies, inzegenen huwelijken: d.w.z. het „in-orde” maken van huwelijken, dopen, ziekenbezoeken, bijstaan van stervenden, alles tot diep in de binnenlanden van Bahia. Terwijl in het oude Limburg de kerktorens met tientallen in het rond te tellen zijn en men van dorp tot dorp over de velden in verwende rust klokken hoort beieren . . terwijl het leven hier in de gewone en eenvoudige sfeer van het alledaagse vergaat . . trekt daar een Limburgse pater dagelijks voort. Hij trekt daar langs haast oneindige paden en onbegaanbare wegen, door ondoordringbare wouden, over bergketens en over rotspaden, over vlakten en door moerassen, zich een weg banend in een missieland zo groot haast als geheel Europa met wijdverspreide bevolking.

Waar een trein is, gaat de reis per trein, maar laat ons niet vragen hoe en met welke vertragingen en oponthouden. Soms gaat de reis per ezel. Over grote rivieren gaat ze per stoomboot, per roeiboort of per kano. Te paard zwemt men rivieren over en men doorwaadt deze. En slapen: .. men doet het in hut, grot of krot, in stallen bij het vee en .. zelden in de grootste kamer van een of andere boerderij.

Voor de jonge, ijverige missionaris is dit sport. Zijn ziel gaat open en hij legt de grondslag voor zijn latere activiteit. De ontberingen draagt hij, maar het doet hem goed en hij is er gelukkig mee, dat de mensen in Brazilië gastvrij zijn. De roep gaat de komst van de missiepater ver vooruit en waar hij komt, is hij welkom:

„O, die hartelijke, die gulle gastvrijheid in Brazilië.... Ze doet denken aan die gastvrijheid van de aartsvaders uit het Oude Testament. Wat doet het goed als men doodmoe, hongerig en uitgeput met open armen wordt ontvangen door mensen die men nooit heeft gezien en waarvan men nooit heeft gehoord.” (St. V. à P. 1935 blz. 29)

Intussen is Jan op 9 februari 1902 te Fortaleza (Ceará) als priester gewijd. Ook deze ondergaat deze H. Wijding zonder één familielid als getuige.

Pater Willem zet zijn trektocht voort met een missiedagindeling, die haast geen tijd laat voor rust. Dat begint om 4.00 uur met opstaan en eindigt met biechthoren laat in de nacht:

„Men slaapt soms één uur per nacht.” (St. V. à P. 1935 blz. 56)

Waar men van een parochie kan spreken, is deze onmetelijk groot, van tien tot tachtig uren reizen in doorsnee. Bij dat alles is de biechtstoel het grootste offer.

Tijdens een reis stroomopwaarts over de Rio San Francisco wacht men bij de stroomversnellingen twee dagen op een trein .. het blijkt een oud locomotiefje te zijn met twee wagons voor personen- en twee voor goederenvervoer. En bij aankomst in de eerste missiepost slaapt men aan de rivieroever op het zand met het zadel van het paard als hoofdkussen.

De harde leerschool van de Rue de Sèvres blijkt wel nodig te zijn geweest. Wij zullen onze pater echter niet op deze gehele reis door die binnenlanden volgen.

In 1904 wordt hij geroepen om directeur te worden van de volksmissies in de staat Minas Geraes met standplaats het in geheel Brazilië bekende college Caraça op een dagreis afstand van Ouro-Preto de oude hoofdstad van deze staat. Caraça is een arendsnest hoog in de bergen en de reis is afmattend. Het is een groot bezit met bossen en bouwland, 10.000 HA.

De eerste missietocht vanuit Caraça begint op 20 maart 1904 en duurt negen maanden. Het gaat diep de binnenlanden in en de voornaamste uitrusting van de missionaris is wel de „virtutem et potestatem super omnia daemonia”. (St. V. à P. 1935 blz. 159)

Gedurende deze tocht maakt pater Willem kennis met de geheimen van het oerwoud, met de flora en de fauna. Voor onze Limburgse pater is het een waar paradijs: „de natuur in haar vrijheid en tropische weelde” (St. V. à P. 1935 blz. 187)

Hij ziet kronkelende slingerplanten in eindeloos netwerk, rose, satijnen, violette en grauwe bomen, honderden soorten palmen rank en hoog, recht als corinthische zuilen, wel 300 soorten waarvan de carnauca (copernica cerifera = de was-voortbrengende carnauca) de voornaamste.⁴)

Met geheel zijn observatievermogen neemt de pater deze weelde in zich op. Het is voor hem wel een beloning voor opofferingen die hij zich getroosten moet. Doch in de eerste missiestatie die hij daarna bereikt, slaapt men 's nachts in een stal tussen vijf en veertig bokken .. en het ruikt er ook naar bokken. De pastoor van die parochie woont veertig mijlen van die post vandaan.

De tocht gaat echter verder: per kano tussen rondzwerfende indianengroepen en tussen krokodillen naar armelijke dorpen. Hosties bakt men met twee strijkijzers en men slaapt in de kano op de Rio Doce met een bos gras als oorkussen.

In de volgende missiestatie heeft men gedurende 15 jaren geen missionaris meer gezien. Er is dus werk te verstuwen en men slaapt in een krot op een plat gelege houten deur.

Is het wonder, dat op zo'n tocht zich de gedachte opdringt aan het Limburgse vaderland? : ..

„met de hartelijke pastoors, het vreedzame leven op het platte land, het dorpje met zijn groen- en goudgele ceintuur van weiden en korenvelden, een mooi kerkje, een leerzame en goedgevolgige kudde, een tuin, appels, peren, kersen, de dubbele bibliotheek: de een in de kamer en de andere in de kelder, en tenslotte het zwarte brood.” (St. V. à P. 1936 blz. 31)

Doch deze mijmeringen herinneren onze pater aan de werkelijkheid en aan de gedane belofte: „Ecce ego, mitte me” .. „Hier ben ik, zend mij waarheen Gij wilt.” (St. V. à P. t.a.p.)

Deze tochten hebben plaats gedurende een tijdvak van bijna vijf jaren. We zullen de pater daarbij niet blijven volgen. Zeker niet zullen we gedurende „15 dagen achter elkaar in de biechtstoel zitten, de benen stijf van het zitten” (St. V. à P. 1936 blz. 119) of bij hem zijn tijdens een reis temidden van verschrikkelijke orkanen als de donder rommelt en de bliksem de paarden verblindt. (St. V. à P. 1936 t.a.p.). We zullen hem ook niet kunnen assisteren tijdens een nachtelijke bediening aan een stervende op 26 KM afstand van zijn post na het volbrengen van vier en twintig uren in de biechtstoel, om dan 's morgens om 4.00 uur thuis te komen, de H. Mis te lezen en gekleed iets te gaan rusten. (St. V. à P. 1936 blz. 122)

Als pater Willem na het volbrengen van deze jaren terugkomt in Rio de Janeiro moet hij aldaar retraiten gaan geven. Dat is dan z.g. om uit te rusten en dan volgt de verrassing: de benoeming in 1909 tot overste van het missiehuis in Pernambuco. Deze benoeming brengt hem het vaderland in zijn geheugen: want de Hollanders hebben deze stad van 1630 tot 1654 bezet.

Al heeft de pater daar de zorg voor vier weeshuizen met ongeveer 800 kinderen (waaronder 250 vondelingen) en een hospitaal met 950 zieken en 80 zusters .. het zint hem niet dit werk. Voor de trekker is dit leven,

ondanks de bedrijvigheid en de verantwoordelijkheid te stil. Hij voelt zich als de eerste paardenknecht van een grote boerderij, die zo opeens wordt afgezet en opdracht krijgt om voor de kippen te gaan zorgen. (St. V. à P. 1936 blz. 126)

Vijf jaren zal hij het echter in Pernambuco moeten volhouden. Men zendt hem daarna (1914) naar de Assemblée Générale der Congregatie in Parijs als afgevaardigde voor Brazilië en na terugkomst daarvan is hij benoemd als overste van het missiehuis met seminarie in Fortaleza (Ceará). Hier zal hij dertien jaren moeten vervullen.

Als predikant heeft hij echter een roep. En ook hier laat men hem niet met rust. Ondanks de verantwoordelijkheid van zijn post haalt men hem naar grote missiegebieden in het binnenland om te preken. Afstanden van 240 KM tellen niet. In de missie van Theresina, diep in het binnenland preekt hij 23 dagen en er worden 567 huwelijken „gewettigd”. Voor het volbrengen van dit werk en alle overige diensten tijdens een missie heeft hij slechts de assistentie van enkele andere priesters. (St. V. à P. 1936 blz. 189)

In 1927 wordt een nieuwe (Nederlandse) missie opgericht in Fortaleza. Pater Willem wordt overste daarvan. Hij komt in zijn element: want nu kan hij zich eerst voor goed gaan wijden aan het werk waarvoor hij zich als missionaris geroepen voelt.

Hij begint een tocht door het uitgestrekte land van Para en hij maakt kennis met de glimlach van de Amazone. De rivier boeit hem. Ze heeft een (berekende) waterinhoud evengroot als die van de Middellandse zee. Op zijn tocht leert hij haar geheimen en haar kuren kennen. Para is groot: 30 maal de oppervlakte van Nederland.

Het wordt een zwerftocht door gedeeltelijk nog onverkende gebieden te midden van indianen en tenslotte per stoomboot naar verschillende plaatsen aan de rivier steeds maar verder naar het binnenland. Het werk bestaat in het geven van retraiten (ook aan geestelijken) en het houden van predikaties.

Amazonas, productiegebied van de rubber met het rubbercentrum Manóas . . het gehele gebied is een hel van verderf. In één missie, die 34 dagen duurt, worden 570 huwelijken gewettigd.

In zover is pater Willem over zijn tocht tevreden. Hij heeft veel geleerd, veel gezien en veel goed kunnen doen. Als hij na deze arbeid terugkeert naar Para (Belem), ontvangt hij daar enig nieuws uit het vaderland. Hij is er blij mee.

Toch hebben de ervaringen hem overweldigd. De hel die hij aangetroffen heeft doet hem verlangen naar Fortaleza (Ceará), want:

„hoe het ook zij, ik ken heel Brazilië. Ceará is van al zijn staten de meest godsdienstige en het volk is er goed, edelmoedig, hartelijk en vriendelijk. Daarom houd ik er van.” (St. V. à P. 1937 blz. 96)

De rust is van korte duur. De aartsbisschop draagt pater Willem een missie op langs de Rio Tocantins, hoofdzakelijk voor de bekering van Indianen. Het is een bijzonder werk, doch het heeft ook zijn bijzondere

bekeringen. Aan de vermoedenissen van de tochten en het verblijfhouden in bekrompen en vunzige centra is de pater intussen al lang gewend. Moeraskoorts kent hij en hinderen hem amper. Tijdens eigen koortsen hoort hij stervenden de biecht en dient de H.H. Sacramenten toe.

De ondoordringbare verwarde plantengroei der onmetelijke wouden geeft hem een aparte bekoring. Het zijn wouden, waarin palmbomen, bamboe's en lianen vechten om lucht en licht in de eeuwige „struggle for life”. (St. V. á P. 1937 blz. 187)

In 1938 terug in Belem, zet hij zich neer om te schrijven, en terwijl hij al oud begint te worden, laat hij zich verleiden tot de volgende verzuchting:

„Zal ik terugkeren naar de wouden van Rio Roce? Zal ik de hoogvlakten terugzien van Paraguassu? Zal ik mij nog een keer een weg banen tussen de meren en de eilanden van de Amazona's?”

„En als ik dieper terugblik in het verleden... zal ik mijn geboortedorp nog eens terugzien? Zal ik de velden terugzien van vader, waar ik als kleine jongen onzichtbaar was op de paadjes tussen het hoge koren? Zal ik de oude kerk met haar gothieke gewelven terugzien, met het torentje uit vroeger tijden, dat zich spiegelde in het water? Het is zo ver af en ik ben al zo oud.” (St. V. á P. 1938 blz. 57)

Dan schrikt hij echter voor het feit, dat hij zich in zijn peinzendheid zo laat gaan. Hij is toch geen romanschrijver? En het past een missionaris niet, gezien de gegeven belofte, om zó te denken. Slechts in het gewillig aanvaarden van de harde werkelijkheid ligt voor hem een taak.

Deze consequentie blijft hem leiden. Hij zal de zielzorger zijn zoals hij denkt, dat de H. Vincentius dat van hem verlangt.

Het jaar 1939 brengt voor hem de benoeming tot overste van het missiehuis met seminarie in Fortaleza en tot vice-visitator van het bisdom. Deze functies zal hij blijven vervullen tot 1951. Hij ontplooit een werkracht als men van iemand, die daaraan op 66-jarige leeftijd moet „beginnen”, niet kan verwachten.

Eens heeft pater Willem geschreven: het was in 1934 toen hij „opdracht” had van zijn oversten om te schrijven over de missie:

„Maar men heeft wel wat anders te doen dan schrijven en fotograferen als men de zorgen en vooral de verantwoordelijkheid draagt over een parochie van 25.000 zielen en een ziekenhuis met 700 zieken.”

„Schrijven... dat gaat zo maar niet. Men moet tijd hebben, maar ook talent.”

„Schrijven... wat me nog meer bevreesd maakt, is het gevaar waaraan ik me blootstel om wat veel over me zelf te spreken, wat zeker niet passend is.” (St. V. á P. 1934 blz. 123)

Maar nu... terwijl hij gedwongen werkzaamheden heeft aan zijn „pied-a-terre” in Fortaleza, terwijl de oversten hem op zijn leeftijd niet meer voor trektochten door het binnenland bestemmen... nú gaat hij schrijven.

Op zijn zwerftochten heeft hij zo ontzettend veel gezien... verderf en leed. Omgang met mensen van alle standen en geloofsrichtingen, met heidenen en godloochenaars heeft hem zo ontzaggeijk veel aan ervaringen bezorgd. Alles ligt diep opgeborgen in zijn ziel en deze stuwt hem om te

schrijven. Hij moet zich uiten. . . . hij moet, nu hij het niet meer persoonlijk kan gaan preken, alles wat in zijn ziel opgekropt is langs andere weg aan de honderduizenden en millioenen gelovigen en ongelovigen van Brazilië meegeven.

Pater Willem Vaessen de eenvoudige missionaris uit het kleine Hoensbroek zet zich neer en schrijft. . . . schrijft in het Portugees.

De van hem verschenen werken zijn de volgende :

1945 het leven van de H. Lidwina (Santa Liduina — Vida Abreviada — Padroeira e Modelo dos Pobres Docentes) .. 71 bladzijden druks
.. de vierde druk verscheen in 1951

1946 het leven van de H. Vincentius á Paolo (Sao Vicente de Paulo — Vida Abreviada) 126 bladzijden druks

1948 het leven van de H. Louise de Marillac (Santa Luiza de Marillac — Suas Filhas e suas sentoras de Cardidade) .. 224 bladzijden druks

1951 het leven van de H. Catharina Labouré (Santa Catarina Labouré e.a. Medallia Milagrosa) .. 77 bladzijden druks

1952 van grote zondaressen tot grote heiligen (De grandes pecadoras — a grandas Santas) .. 54 bladzijden druks over Maria Magdalena en anderen.

79 Jaren oud zijnde, blijft hij pionier. Hij zál zijn mensen bereiken. Meerdere van zijn werken worden herdrukt: 6e druk 50.000 ex., 7e druk 60.000 exemplaren. Het is vooral de vrouw, die hij treffen wil. . . . de vrouw met wier lot hij toch zo oneindig veel tijdens zijn zwerftochten te doen gehad heeft.

Zijn werken zijn bestemd voor het missie- en voor het retraitewerk.

Is zijn gehele missiebeschrijving in St. V. à P. — waarvan we hier en daar aanhalen — bedoeld als een aansporing voor Europese studenten ten behoeve van de missie. . . . op zijn beurt wordt hij uitgenodigd om ten behoeve van Braziliaanse studenten een verhandeling te schrijven over de gemartelde Jean Gabriël Penboyre (1840 in China). Ook in dit werk zal de ziel van onze missionaris zich blootleggen.

In 1951 heeft hij zijn benoeming gekregen tot rector van het ziekenhuis Santa Casa in Fortaleza. Hij blijft sterk naar lichaam en geestelijk vitaal.

Als pater Willem terugblijkt op wat wij zijn leven en zijn werken mogen noemen, kan hij zich ondanks alles niet ontworstelen aan wat hem op het hart ligt:

„En toch heb ik mijn vaderland, vooral Limburg en Hoensbroek zo lief, dat ik telkens droom, dat ik op weg ben „nach der Heimat” —

„Ik heb een klein doosje Hollandse grond (terre) voor mijn begrafenis.”

„Ik heb veel gereisd. . . . op zee meer dan 400 dagen en nachten.”

„In 17 van de 20 staten van Brazilië, van noord tot zuid heb ik gepreekt... 7560 KM. van de oerwouden van de Amazonas en Para tot Rio de Janeiro: „a cidade mara villiosa”..”

Men vergeeft het ons wel als wij niet alles schrijven wat de pater ons in zijn brieven vertelt. Hij zou het ons kwalijk nemen en wij zouden tekort schieten in wat wij als discretie hebben te beschouwen:

„Maar nu genoeg over mij.... het schijnt mij, dat vader Vincentius mij heel zuur bekijkt”....

Dat is een man van 82 jaar, die dit in 1955 schrijft.

Toch is die geest nog niet uitgewerkt. Hij schrijft en blijft schrijven. Zijn preken, omgewerkt naar de nieuwere tijd legt hij vast in boeken en wacht intussen op de uitgaaf van de laatste twee:

„Priesterretraite” — bevattende veertig conferenties.

„Aan de deuren van Sodoma” — een verhandeling betrekking hebbende op het bederf der zeden in Brazilië. Zelfs in Fortaleza, dat hem zo lief is en nu 300.000 inwoners telt, is het zedenbederf groot en hij drukt er zich uit in een brief aan familie:

„En het zedenbederf in Fortaleza is ook verschrikkelijk.”

„Hemel in deze én de andere wereld:.. dát gáát niet.”

Het is alsof God een bijzondere bedoeling heeft met de zending van deze pater. Hij is 84 jaar en men roept hem nóg om te komen preken. Het is alsof Brazilië behoefte heeft aan deze held, aan wiens vitaliteit geen einde komt.

Men zendt hem — nu per vliegtuig — naar verschillende plaatsen: 6000 KM over land, bergen en zee en hij preekt weer... preekt op de preekstoel, voor de radio en voor de televisie en zijn gehoor bestaat uit miljoenen personen.

Een klein beetje ijdelheid gunt hij zich en dat heeft de H. Vincentius met een lachend oog aanvaard:

„ik heb toch nog een sterk hart nietwaar, om op 84½ jaar nog duizend meter hoog te varen.”

Zo schrijft hij in een brief. Aan zijn familie schrijft hij daaromtrent in die tijd:

„Sterke Limburgse klei, nietwaar?”

Zijn predikaties richten zich op hetzelfde doel... het doel, dat hij zich als missionaris gesteld heeft... Het gaat om de vrouw en altijd weer om de vrouw... in Rio de Janeiro... in Sao Paulo met 3.000.000 inwoners... het is voor de vrouw haar „recuperatie”, want... en het is een klacht, die in zijn brief uitgedrukt staat en diep uit het hart komt:

„de verderfenis is hier zo diep als de zee.”⁵⁾

Hij gaat gebukt onder dit leed. Van de andere kant leest men zijn blijheid nog in staat te zijn om God's woord te laten weerklinken.

Ondanks zijn hoge leeftijd leest hij des zondags nog twee HH. Missen en preekt 3, soms 4 keer. Elke avond spreekt hij door 47 luidsprekers tot al de zieken in het ziekenhuis waaraan hij rector is met 15 minuten zieken- en avondgebed.

Hij woont op de derde verdieping van dat ziekenhuis en heeft twee vensters met het gezicht op de Atlantische Oceaan in de richting van Hoensbroek.

Als hij in de kapel na het lof de monstrans ter zegening opheft, richt hij deze naar de zee. . . . over die zee heen heel in de verte naar Hoensbroek. . . . naar zijn familie in het verre vaderland.

De afstand naar Limburg schat hij op 8000 KM.

Welk een verbondenheid met zijn geboortegrond spreekt niet uit dit alles?

Hij vraagt om een „landkaart” van Hoensbroek en een jeugdvriend is zo goed om hem deze te zenden. Als de pater er op studeert, kent hij alleen nog maar de „plaatsen” van familie en vrienden terug en hij noemt: Naanhof, Terlinden, Kasteel, Lotbroek, Wijngaardshof.

Dan vraagt hij zich af hoe lang het nog duren zal met zijn leven, immers:

„de grote ouderdom. . . . is de gezichtseinder, die de aarde met de hemel verbindt en de tijd met de eeuwigheid. . . .”

„ik heb toch zo veel verlangen om naar de hemel. . . . een betere wereld te gaan.”

Als wij zo een en ander van pater Willem Vaessen weten, mogen wij hem dan niet beschouwen als een der besten. . . . als een der oersterken?

Is er geen zware moker geweest — om in zijn taal te spreken — die hard staal op een even hard aambeeld tot missionaris gebeukt heeft. . . . tot missionaris in de meest uitgebreide betekenis van dit woord?

De krachten van de H. Geest hebben wortel geschoten in het hart van deze priester. De H. Vincentius heeft hem gekneet tot zijn eerste knecht. Bij dat alles is hij verder eenvoudig. . . . de eenvoud in persoon. Zijn toog is als een boetekleed en de ceintuur verbergt een stukje touw waaraan het onmisbaar horloge bevestigd blijkt te zijn.

En pater Jan Vaessen? ⁶⁾

Hij is een der besten van zijn klas op Wernhoutsburg en munt onder de leerlingen uit door zijn diepe godsvrucht, door regelmaat en werklust.

Wij hebben reeds enkele gegevens omtrent hem vermeld: 7 september 1896 intrede in Parijs, Seminarie Rue de Sèvres, 8 september 1898 aflegging der H. Geloften in Rio de Janeiro (in de kapel van de „Filles de la Charité”), 9 februari 1902 wijding tot priester in Fortaleza (Ceará). Ook in de Rue de Sèvres is hij een uitbinker tussen de seminaristen. Met een heilige ijver studeert hij voor zijn ideaal: het Priesterschap. Op 19 juli 1896 wordt hij gekleed. . . . op de feestdag van de H. Vincentius: . . . „ut, ejus pia mérita venerámur, virtutem quoque instruámur exémplicis” . . .

We hebben reeds gezien, dat hij al in 1897 naar Brazilië vertrekt. Het is geen wonder. De visitator van de Braziliaanse Orde-provincie vraagt bij

zijn bezoek aan Parijs om twee novicen, die in Pétropolis tot voorbeeld zullen kunnen zijn voor de gewoonten en tradities van het Parijse seminarie. Novice Jan Vaessen is een der twee. Hij aanvaardt de opdracht:.. verheugd en tevreden.

Bij het afleggen der H. Geloften op 3 september 1898 is pater Willem aanwezig. Op 11 september 1898 vertrekken beiden naar Fortaleza. Jan zet er zijn studies aan het groot seminarie voort tot 9 februari 1902. In het voetspoor van de ijzersterke pater Rocha begint pater Jan in 1904 aan een missietocht in de binnenlanden van Bahia. Het is eenzelfde trektocht zoals door ons beschreven van zijn broeder pater Willem. Het zijn niet de ontberingen en de lichamelijke inspanningen die hem treffen... hoewel hij lichamelijk niet zo ijzersterk blijkt te zijn als zijn voorganger. De ijverige discipel van de H. Vincentius — van wie hij weet:... „qui n'aimait pas les geignards” — ontmoet een reeks van uitzonderlijkheden waaromtrent hij zich gewetensvragen stelt. Er zijn moeilijke gevallen voor wie hij de absolutie niet afsmecken kan. Zijn hart breekt en schreit en er zijn talloos-veel penitenten voor wie door te grote afstanden geen gelegenheid is om zich tot de missionarissen te wenden. Hij ondermijnt zijn gezondheid en zal dit gedurende zijn verdere leven ondervinden.

Na afloop van deze tocht (1907) plaatst zijn overheid hem als directeur van het seminarie in Pétropolis, waar hij ongeveer twee jaren werkzaam zal zijn. Met een kleine overgang via Rio de Janeiro volgt zijn benoeming (1909) tot directeur van de apostolische school in Caraça, de oudste stichting van de orde in Brazilië. Daar wacht hem een moeilijke taak. Zijn voorganger daar is geweest: pater A. van Pol, Limburger (Montfort) .. „prêtre de large culture et aux larges horizons intellectuels” .. Diens voetstappen zal hij moeten volgen. Het Limburg's bloed past zich aan en er gaat een boerenhart open... het krijgt kans te tonen wat het waard is. De Limburgse boerenzoon beheert daar een bedrijf van 10.000 HA. oppervlakte en men ziet pater Jan Vaessen dan hier dan daar grote kudden koeien controleren in de immens grote prairies van het Braziliaanse binnenland. Hij is cowboy tegelijk.

„Notre cher petit Jean” — padre Joãozinho... zoals de Brazilianen hem noemen (St. V. à P. 1935 blz. 157) — draagt laarzen met sporen en een grote strohoed. Hij wordt bewonderd om zijn energie, om zijn doortastendheid en om zijn eenvoud. De „groten” bezoeken hem: de toekomstige president van Brazilië, oud-student van het college van Minas, verblijft enkele dagen bij hem in Caraça.

In 1913 wordt hij benoemd tot overste in Caraça. Hij blijkt een excellent paedagoog te zijn. De eenvoudige boerenzoon uit de kleine Hoensbroekse Dorpstraat oefent een superioraat uit, hetwelk men in de geschiedenis van de apostolische school Caraça aanduidt als de gouden tijd van de studies aldaar.

Gedurende tien jaren is hij er als pater superior werkzaam, Caraça besturend als een diplomaat. Daarna benoemt men hem als supervisor

over zes tehuizen der Missie te Pernambuco, waarover ook zijn broer pater Willem gedurende vijf jaren het gezag heeft moeten uitoefenen. Hij blijft er eveneens vijf jaren.

In 1928 wordt hij overgeplaatst naar de intussen gestichte Nederlandse Missie te Fortaleza (Ceará). Daar zal hij voortaan blijven.

Met geheel zijn ziel en volle overgave des persoons doet hij gedurende 24 jaren onafgebroken dienst in de parochie van de „Notre-Dame-du-Remède”. Niets is hem te veel... geen offer is te groot... tijd telt niet mee. In hem schrijft de H. Vincentius... de geestelijke Vader voor zijn priesterschap, door de grote parochie van deze verlichte stad. Het zijn de armste onder de armen aan wie hij zijn hart verpant en die hij met al zijn priesterlijke liefde omvat.

Des zondags staat hij regelmatig op om 2.30 uur, mediteert dan drie tot vier uren gedurende welke hij de H. Mis celebreert voor de armen:... „auxquels il adresse une allocution — „à voix forte” — car l'Eglise est grande”. Meestal doet hij dan twee HH. Missen en 's avonds presideert hij de vergaderingen van tal van door hem opgerichte katholieke verenigingen.

Het volk aanbidt hem. Men waardeert zijn optreden en zoals hij eens als padre Joãozinho gedoopt werd... zo blijft hij als de beminde pater met die als verkleinwoord gebruikte naam ijverig en weldoende in zijn parochie werkzaam. Gedurende meer dan twintig jaar geeft hij avondschool aan tal van kinderen uit zijn parochie.

Elke morgen en elke namiddag is zijn biechtstoel bezet. Telkens is er een file van gelovigen aan beide zijden van die stoel. Men wacht uren lang de beurt af om aan deze priester het hart uit te storten en om raad en bijstand te vragen voor de moeilijkheden des levens. Hoe groot het aantal penitenten ook is... pater Jan Vaessen verwijderd zich niet van de biechtstoel dan nadat aan de laatste penitent de priesterlijke zegen en absolutie geschonken is.

De gelovigen vereren hem als een heilige.

De H. Vincentius kan moeilijk een beter en gestrenger navolger vinden... zó geheel zijn het leven en het werk van pater Jan Vaessen gericht naar diens leefregels en zijn broer, pater Willem, zegt van hem: „il s'èen est fait l'esclave”.

Gezeten en gefortuneerde mensen vragen om zijn intermediair voor het volbrengen van hun charitatieve plichten. Hij is in staat rijkelijk en belangrijke aalmoezen uit te delen, waarbij hij zich — zelf arm blijvend — geheel laat leiden door de ingevingen van zijn hart. Hij laat een dozijn kleine huizen bouwen en stelt deze aan armen ter beschikking.

Hij leeft streng en geheel onderworpen volgens de regels zijner Congregatie en zijn enige afwijking daarin bestaat in het niet-nemen van de nodige rust. Daarbij vergeet hij zijn confraters niet... hij heeft open oog en hart ook voor hen. Zijn kamer poetst hij zelf. Hij is maaglijder, is zenuwleider en heeft asthma.

Voor hem zijn het allemaal kleine onbeduidende dingen... hij beschouwt alles als gewoon...: „mais combien grandes dans leur délicatesse aux yeux de Dieu”.

Hij mediteert en redigeert preken. Hij schrijft honderden spreekbeurten en conferenties voor retraiten. Hij schrijft deze alle perfect in de hem vertrouwde portugese taal... zó perfect als ware hij zelf dictionnaire en grammaire tegelijk.

(Wordt vervolgd)

P. A. H. M. PEETERS

- 1) Ter plaatse staat nu een gemoderniseerd slagersbedrijf met winkel Hoofdstraat no. 78 tegenover het oud kerkje.
- 2) Dit betrekkelijk goed geconserveerd huis bestaat nóg in zijn oorspronkelijke vorm en is bekend als Hoofdstraat no. 100.
- 3) Uit „St. Vincentius à Paolo” — tweemaandelijks tijdschrift van de Lazaristen — 1934, blz. 125: verder in de tekst telkens vermeld als St. V. à P.
De beschrijvingen van pater Vacssen zijn, uit het frans vertaald, in dit tijdschrift opgenomen.
- 4) Van deze was worden o.a. gramfoonplaten gemaakt.
- 5) Aanhalingen zijn uit persoonlijk ontvangen brieven en uit brieven ter inzage ontvangen van familie en vrienden. Wij danken gaarne Mevr. Baggen-Petry, dhr. H. J. Petry en de heer B. H. Peters.
- 6) Voor deze gegevens en ook voor de inzage van St. V. à P. bijzondere dank aan het Provinciaaloot van de Congregatie der Missie (Lazaristen) te Nijmegen.

Uit het verleden van

Heerlens Schutterij

„Jeder schut sal gehouden sijn eenen schoet naer den voegel te doen op het aflesen van sijnen naem, welck geschiet sijnde sal een jegelijcken schut naer sijn welgevallen meugen schieten”. (1)

OVER de geschiedenis der Heerlense Schutterij „St. Sebastianus” is ten gevolge van het nagenoeg ontbreken van archieven weinig bekend en daarom mogen de hieronder te releveren 17e en 18e eeuwse gegevens dienen als een — zij het slechts summiere — bijdrage tot de kennis van haar verleden.

Het jaarlijks terugkerend vogelschieten en het daarop volgend uitbundig koningsfeest is nog steeds een van de belangrijkste gebeurtenissen in het — helaas al vele jaren zorgelijke — bestaan van deze schutterij. Genoemde gebruiken hebben sedert het einde der 18e eeuw zeer sterk aan betekenis en kracht ingeboet. Van de hechte binding van schutterij en Heerlense dorpsgemeenschap, zoals weleer het geval was, is geen sprake meer.

Het vogelschieten had steeds op Pinkstermaandag plaats. (Vanaf 1777 tot aan de Franse tijd was het verboden).

Uit de notulen der consistorievergaderingen van de Hervormde Kerkgemeente Heerlen (2) vernemen wij een en ander hoe het in de 17e en 18e eeuw bij een koningsfeest toeging. De door ons gemaakte aantekeningen laten wij hier volgen.

Zo lezen wij in de notulen van 5 juli 1684 o.m.

„ten tweeden dat het ijdele dansen seer toegenomen, ende dat sonderlijk bij het Koningseeten veele daeraen schuldig bevonden; daerom heeft het consistorie goet gevonden, dat alsulcke bij de hujsvisitatie daerover vermaent sullen worden om int toecomende sich daeraf te onthouden of dat men sij van H. Avontmael suspenderen sal, die nu haer fout sullen bekennen ende dit beloven, sal men ten Avontmael toelaeten, ende die dat niet willen doen sal men van nu afhouden....” en verder....” is oock goetgevonden mede aen te secken, dat wan int toecomende het Konigseeten van den onsen te houden staet, alsdan men sulcke groete maeltijt niet sal houden, en so de onse bij andere tot sulcke maeltijt genodigt worden, entweder sich daervan te absteeneren of ten weenigsten sich.... (onleesbaar) ende modest te dragen, ende sulcks onder dreigement van suspensie vant H. Avontmael”.

De notulen van 27 juni 1685 vermelden dan verder....

„naer aenroeping des goddelijken Naams is omvraeg geschiet ende is voorkomen, dat Mons. Jacob Bogerman een seer groot koningsfeest drei dagen in de weeck daer man des Sondaghs communiceren sal, gehouden heeft, daerbij gespeelt ende gedanst worden, oock selfs op den Sondagch vee geschlacht ende preparatie tot het feest gemaekt beide predicatien versuimt, des naemiddagh gespeelt ende gedanst worden, onangesien dat hem den predicant daervan tijdelijk afgemaent hadde, ende erinnert der resolutien vant voorige jahr over dit subject, soo is nu het goetvinden des consistorij, die voorige resolutien te inhoereren, manteneeren ende te executeeren, ende Bogermans met sijn hujsvrouw van het H. Avontmael af te houden, ende oock haer soon Wilhelm Bogermans ende Bartholomeus Bojmans die sich met dansen verlopen.”

Jacobus Bogermans voornoemd was gehuwd met Anneken Boymans. In de jaren 1684 en 1685 fungeerde hij als diaken der Hervormde Kerkgemeente Heerlen (3). Van 1664 tot 1708 was hij notaris geadmitteerd door de Souvereine Raad en het Leenhof van Brabant te 's-Gravenhage voor de residentie Heerlen. Op 5 sept. 1668 werd hem Commissie van Notarisschap verleend als notaris royael der Hoofdschepenbank van Stad en Vrijheid van Valkenburg (4). Hij was schepen van Heerlen.

Bartholomeus Boymans (Bojmans) werd gedoopt te Heerlen op 7 november 1666 (5). Hij huwde aldaar op 1 december 1686 (6) met Margaretha Ross. In de consistorievergadering van 19 april 1685 werd hij aangenomen tot lidmaat der Hervormde Kerk na aflegging van de geloofsbelijdenis. In de jaren 1704, 1705, 1709 t/m 1712 was hij diaken der Hervormde Kerkgemeente (2). Hij overleed te Heerlen op 13.11. 1742 (7). Van het geslacht Boymans wonen nog katholieke nazaten o.m. te Heerlen.

Uit de notulen van 27 juni 1685 blijkt, dat de predikant Sylvius en Nicolaes Hoekels huisvisitatie hebben gehouden

„ende alles uijtgenomen het voorige in goede richtigheid gevonden, ende dat onse lidmaten sich van het konings feest meest abstincert hebben.”

Een jaar later n.l. op 17 juli 1686 zeggen de notulen, dat

„omvraeg is geschiet en voorgekomen dat nadien peter Bojmans soon Bartolomeus op pingstmondag den vogel afgeschoten, hij Bojmans viertijn dagen daerna een groot koningsfeest naer de voorige wijze heeft aengesteld, daerop gespaelt ende

gedanst worden, ongeacht dat hem onse resolutien daertegens gewezen bekent ende hij tweemaal van den predicant voor het feest daer van afgemaent was". Verder werd bij deze gelegenheid goed gevonden, dat

„men naer inhoud ende van onse voorige resolutien over dit subject, aen peter Bojmans ende sijn huisvrouw sal aen secken dat sij hun voor ditmaal sullen hebben te onthouden van het H. Avontmael ende nadien de Heeren visitatores namentlijk van Bergen, Apkenius en Boddingsius bij de laetste visitatie alhier op den 11 junij deses jaers onse resolutien geapprobeert hebben ende gesegt dat so Bojmans quam te doen gelijk Bogermans, dat men dan met hem op de selve wijze handelen moste, daer bij refereert den predicant dat bij de laetste classis gehouden tot Valkenburg den 8. Julij deses jaers dese volgende acta onses consistorij als art: 2 van het coningsfeest of het dansen daerbij ende het derde van het feest selfs Ao 1684 den 5. Julij, noch uijt het consistorij gehouden den 12. Julij 1684 wij onse resolutien int gemein zijn aengenomen item de dato den. 27. Junij 1685 de actie met Bogermans voorgelesen zijn ende ook van de geheele class geapprobeert daarvan notitie te vinden in actis derselvs classis, en so is het goet gevonden om dat so veel bekent te maken bij de huisvisitatie dat men geresolveert blijft bij voorigen resolutien te verblijven ende daer om te versoecken dat sij hen daarna accomodeeren wilden".

Tenslotte zal bij de huisvisitatie worden vernomen

„of bij dit feest van Bojmans ergens anders van onse luijden ook gedanst zij worden". Deze aangelegenheid had kennelijk een lange nasleep, want blijkens de huisvisitatie door de predikant Sylvius en de ouderling Gijsbert van Till in maart 1687 gehouden (notulen van 26 maart 1687), troffen zij Bojmans niet thuis

„maer sijn vrouw betuigde, dat sij tot het vogelschieten en Koningsfeest geen gevallen heeft gehadt ende dat sij int toecomende sulcks in haer hujs sal soeken te verhinderen, maer dat dit laetste alleen is geschiet uijt ordre van haer man, daeran sij obedieeren moeten....".

Enige maanden later, n.l. op 10 juni 1687 werd Nicolaes Hokels

„wegens het vogelschieten ende koningsfeest gesuspendeert voor ses weeken lang van het H. Avontmael ende ouderlingschap".

Op 31 augustus d.a.v. werd Hokels

„maer uijtgestaene censure ende erkentnis syner faut ook aenbeloving dat hij int toecomende sich christelijk ende sinen beroep conform sal competeren .... publijk wederom .... geinstalleert".

Nicolaes Hokels (Hoekels, Hoekels, Hoickels) werd gedoopt te Heerlen op 2 april 1656 als zoon van Nicolaes en van Sara Libaut. Op 22 juli 1681 huwde hij te Heerlen met Geertruid Nobis, dochter van de predikant Willem Nobis. Hij fungeerde in de jaren 1681 t/m 1683 als diaken en in de jaren 1684 t/m 1689 als ouderling der Hervormde Kerkgemeente Heerlen (2). Hij was schepen van Heerlen, substituut rentmeester der Domeinen en mombaer van de Drossaard. In 1685 (oktober) werd hij door schout, schepenen en „principaelste geerfden" aangesteld als schat-heffer van Heerlen. In de jaren 1688 en 1689 komt hij voor als leenman der Keurkeulse Mankamer (3).

Vervolgens zwijgen de notulen geruime tijd en eerst op 28 juni 1715 vinden wij weer een nieuwe aantekening, en wel....

„maer met grootste verfoeinge heeft men gesproken van het driedagige koningsfeest, dat Bartholomeus Bojmans gehouden heeft op het welke gespeelt en gedanst is worden, en omdat eenige van de onse sich ook daarmede verloopden hadden, soo hebben de broederen geoordeelt dat sulke verdient hadden gecensureert ende vermaant te worden, om in het toekomende sulks na te laten, in het bysonder, dat Bartholomeus Bojmans door Willem Axer Diaken soude aengeseid worden dat hij sich voor tegenwoordig van het H. Avontmael daarom onthouden soude".

Aldus schreef predikant Petrus Mintert.

De notulen van 29 juni 1718 tenslotte bevatten een laatste gegeven, waaruit blijkt dat Johan Georg Willem Frens van het H. Avondmaal werd gesuspendeerd. . . .

„omdat hy tegens het verbodt reets in de voorgaande jaeren menigmael voorgesteld synde, het Koningsfeest, dat tot veele onbetaemelijke dingen aanleydinge geeft, gehouden heeft”.

Johan Georgius Wilhelmus Frens werd gedoopt te Heerlen op 1 januari 1687 als zoon van Georg Wilhelm en Sara Nobis (9). Hij overleed te Valkenburg op 15 mei 1745 (10). Zijn echtgenote was Mechtel ten Biegh, „jonge dochter van het Hoog Adelijk Huis Heijdek in het ambt Rijnberg in het Ceulse Land”. Hij was praktizijn en notaris te Heerlen van 1715 (14 sept.) tot 1719 (3 april) en vanaf deze datum tot 31 december 1742 notaris te Valkenburg (4).

Tot zover het een en ander over de gebruiken en feesten rond het koningsvogelschieten. Feesten, waaraan de hele Heerlense dorpsgemeenschap deel had. Katholiek en Protestant, jong en oud, rijk en arm.

Evenals andere broederschappen had „St. Sebastianus” de beschikking over eigen inkomsten en onroerende goederen. De archieven, welke ons daaromtrent zouden kunnen informeren, zijn niet meer aanwezig. Zij zijn vermoedelijk na de komst der Fransen verloren gegaan, verkocht of naar het buitenland vervoerd.

Nochtans vonden wij in de Gichtregisters der Hoofdbank Heerlen tijdens andere onderzoekingen enige akten, welke een beeld geven van de inkomsten der schutterij.

Het zijn de volgende gegevens.

1. Op 17 februari 1660 compareerde Willem Pijpers × Jenne Claessen en heeft „uyt crachte van erfcoop gecedeert ende overgedragen in oirbar ende behoefte van Jan Reumkens noch jonckman wesende: eenen halven morgen Acker Landts gelegen op niwen hagen inde heij. . . ., reigenoot eene lange syde Jan Trybels, d'andere des voorn. transportant, een voorhoofd den ruckenars wegh, d'ander Jan roemkens den ouden, ider cleine roede voor twee guldens Maestrichter cours, wesende het voorn. landt Jaerlix belast met twee guldens aende *Broederschap van St. Bastiaen tot Herle, dewelcke. . . .*” etc. (11).
2. Op 18.2.1765 verkoopt „de Eers. Gerhardus Borghans × Gertruyd Hanssen wonend te Nieuwenhagen aan Johannis van den Hoff × Catharina Borghans, een weide te Nieuwenhagen, e.l.s. Simon Borghans, andere de Wed. Simon Rumkens, een hft frans Meertens, 't ander hoeft de gemeene straet, groot 34 klr. voor jeder roede 2 patt. Godsh. 2 str. Licop verstaen alsmeede in de coop twee Ryxdaelders (betaling contant) de weide in Laetgoed belast met den gantsen schatt *En met 8 ¼ str: aen de Schutterij van Heerle jaerlyks.*” Acte voor Nots. L. G. Pelt. Getuigen waren Joes en Peter Caspar Wetzels beyde gebroederen. (12).
3. Op 15.5.1772 verkoopt „Thomas Brulls × Marie Catharine kempenaar inwoonder van nutt Spaans territor . . . aan . . . Jacobus Ritzen × Margriet vischers . . . des Compts. Part uijt de hujsweijde en Coolhoff . . . groot 39 roeden . . . voor ieder cleene Roede 30 Stuijvers loopende geld te betaalen in corone Stucken ad Elf Schellingen en twaelf Schellingen wegens Een en andere van verteer Doorrens en dagloon in den coop godsheller 3 mark, Liecoop van ieder gulden Eenens Stuijver . . . zijnde voorsz:weijde laetgoed belast met d'ordinaire Schattinge en 5 *Stuijver Jaerlijx aen de Schutterije van Heerle. . .*” (Niet in mindering op de koopsom. D.) Acte voor Notaris J. B. van Cotzhuijzen. (13).

4. Op 7.12.1772 verklaarden „Bernard kempenaer, inwoonder van de Heerler heijde × Jenne mechtel Jongen, en Gerrard Wijnen × Jenne Marie kempenaer, woonende op Ter Worm” verkocht te hebben, „aen . . . Willem Deegens × Helena Nuchelmans, inwoonders aan de Gansse weijde, alhier present . . . , van den eersten Comparant, kamer, neeren, en stallinge, en den halven mesthoff en van den tweeden Comparant, het geheele hujs, ende den brand, met den halve kelder daer onder, met de geheele poort, met den mesthoff, gelijk den Steijl van de poort, ende koeijstall, met eenen kant van het weijtjen, reijnende naar het oosten Jacobus Ritsen, westens peter nacken, groot te saemen 13½ roeden, doende sij *Compten* deese Cessie en transport, omme ende voor den eersten Comparant, eene koeje, en het grass van eene weijde, en vijff en twintig guldens, en den tweeden Comparant, voor eene somme van 36 pattacons, loopende gelt, en ieder der vercooperen, een halff dousijn porcelaine schottelen, en een vierdel ponds thee, op alwelke Coop, den Eersten Comparant bekent ontfangen te hebben, ds koeije, en 't grass, alsmeede 't halve dousijn schottelen, sullende de 25 guldens, en den thee, tusschen dit en aenstaende paeschen worden betaelt, bekennde den tweeden Comparant, op de Cooppenningen ontfangen te hebben 50 guldens, ofte twaelf en eenen halven pattacons loopende gelt, . . . meede bekent het halff dousijn schottelen gekreegen te hebben, sullende aen den tweeden Comparant 't Superrest der Cooppenningen ad 23½ pattacon, en den thee worden betaelt, tusschen dit en den 15. van toecoomende maend Januarij 1773, als wanneer deselve promte voldaan sullen worden, faute van dien, den vercooper vrij sal staen, 't voors: vercogte weder aen sig te neemen, en aen eenen anderen te vercoopen, en in cas van minder prijs, sal den incooper, 't Selve moeten suppleeren en van 't meerdergeldende niets profiteeren, oock sal den vercooper niet gehouden weesen eenige melioratie te binificeeren, voorts godsheller aen den Eersten Comparant een Schelling, en aen den tweeden Comparant twee stuijvers, Licoop Lentelich, Sijnde voors:hujs laet goet, belast met d'ordinaire schatt, *en thien stuijvers aen de schutten van heerlen*, en twee derde deel van eenen halven cop roggen, aen de Geestelijke pagt, alwelke Schatt, Schuttegelt en pagt, den Incooper met den jaere 1773 tot Sijnen laste neemt, Sonder aen de Cooppenningen te corten . . . gepasseert binnen Heerlen . . . ter presentie van d'heer Johan Lodewijk wintgens, scheepen deeser Banke, en Lambert Vaessen, inwoonder van de Eijsser heyde.” Acte Notaris J. B. van Cotzhuysen. (14).

En hiermede beëindigen wij deze bijdrage.

H. W. J. DOHMEN

- (1) „Statuyten en reglement voor de schutterie der stad en vrijheyd Valkenborgh”. Archief van de drossaard van het Land van Valkenburg, Staatse Partage. Rijksarchief in Limburg.
- (2) „Consistorie-boeck” (1663—1728) zich bevindend in het archief der Hervormde Kerkgemeente Heerlen, ons welwillend ter inzage verstrekt door ds H. Boiten.
- (3) Als 2.
- (4) Maasgouw 1907, pag. 94.
- (5) Doopregister Ned. Hervormde Gemeente no. 209, Gemeente-Archief Heerlen.
- (6) Huwelijksregister Ned. Hervormde Gemeente no. 209, Gemeente-Archief Heerlen.
- (7) Overlijdensregister Ned. Hervormde Gemeente no. 209, Gemeente-Archief Heerlen.
- (8) Maasgouw 1922, pag. 77.
- (9) Als 5.
- (10) Overlijdensregister Ned. Hervormde Kerk Valkenburg no. 939, Rijksarchief in Limburg.
- (11) Gichtregister L. v. O. 2060, losse Gichten, Gemeente-Archief Heerlen.
- (12) Gichtregister L. v. O. 2045, p. 154; Gemeente-Archief Heerlen.
- (13) Gichtregister L. v. O. 2047, p. 455; Gemeente-Archief Heerlen.
- (14) Gichtregister L. v. O. 2049, p. 342; Gemeente-Archief Heerlen.

HISTORISCHE CHRONIEK

OP 27 september j.l. hebben vele leden en abonné's van onze beide Kringen een bezoek gebracht aan de nieuwbouw van het romeins museum van Tongeren.

Onder het slagwoord „Tongeren, romeins trefpunt” zijn, over drie afdelingen verdeeld, uitgezochte specimina uit de vier eerste eeuwen onzer beschavingsgeschiedenis bijeen gebracht. De initiatiefnemers zijn hierbij terecht niet blijven stilstaan bij de huidige moderne grensafbakeningen, maar zijn erop bedacht geweest een reconstructie te geven van het leven onzer voorouders in zijn verschillende aspecten.

Om dit doel zoveel mogelijk te benaderen, heeft men de kerncollectie van Tongeren geplaatst in het kader van geselecteerde voorwerpen, afkomstig uit verschillende naburige en verder afgelegen romeinse centra. Deze zijn bijeengebracht in de zaal der *buitenlandse afdeling*, waar de grote maquette der romeinse thermen van Heerlen een ere-plaats inneemt. Kostbare inzendingen kunnen in ogenschouw genomen worden uit Bavai, Keulen, Trier, Nijmegen en Maastricht.

Daarnaast vormt de *belgische afdeling* een welkome en noodzakelijke aanvulling op het rijke materiaal van Tongeren zelf. Hier kunnen bewonderd worden de inzendingen uit Arlon, Luik, Angleur, Virton, Hodeige, Rosmeer alsmede voorwerpen van de koninklijke musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel.

De *verzamelingen van Tongeren* hebben 'n zeer bijzonder reliëf gekregen, nu hieraan de rijke collectie van Ph. baron de Schaetzen zijn toegevoegd en voor het eerst systematisch te bezichtigen zijn.

Niet minder de moeite waard was het te zien, hoe Tongeren de materiële verzorging der nieuwe zalen en toonkasten presenteert. Op hypermoderne wijze is hierbij te werk gegaan, zodat een indrukwekkend en fris geheel is verkregen.

Ons gezelschap werd in drie groepen gesplitst en deskundig rondgeleid. Daarna ving de heer Baillien, stadsarchivaris, ons op, die ons naar de z.g. Moorentoren leidde, een intactgebleven stadspoort met torengedebou. De drie hierin aanwezige, boven elkaar gelegen, vertrekken waren weer in hun oude luister hersteld. Op het platform kreeg men een goed overzicht van de opbouw van het middeleeuwse stadsgedeelte.

Vervolgens werd onder zijn leiding een bezoek gebracht aan de Onze Lieve Vrouwe basiliek, de schatkamer en de unieke heiligenbeelden-tentoonstelling.

L. v. H.